

Fenákel Judit / A TÁVIRAT

Özv. Reis Árminné rövidáru-kereskedése. Alapítva: 1901.

– Kérem szépen, a kasszát kiüríthetem?

– Nem.

– Útiköltségre kivehetek belőle? Pesten lakik a fiam.

Az egyik már nyúlt volna a fiókhoz, de a másik elrántotta a kezét.

– Ez az államé.

– Azt a pár forintot nem keresnék rajtunk.

– Ne féltsd az öregasszonyt. Ezeknek a bőre alatt is...

Becsukta az ajtót. Lassan, óvatosan nyomta a kilincset. Nem akarta hallani a csöngettyűzést. Csiling-csingiling. Akár kuncaft távozott volna az üzletből, egy varrónő kuncaft cérnával, gombokkal, kapcsokkal. Vitte az árut, hagyott helyette pénzt, hétvégi csirkére, túrós lepényre valót.

(Adja fel a kóceráját, anyuska, nincs ebből semmi haszon. Se áru, se vevő. Az adóját se keresi meg. Nálunk ott az üres szoba, a saját ágyában alhat, a saját kanalával ehet. Nekem is könnyebb, hogy ott lélegzik a fal túlsó oldalán. Család, orvos, patika, minden kéznél, nem szorul idegenekre, szomszédasszony szívességére.)

Sose szorultam idegenre. Se idegenre, se rokonra. És a szomszéd szívességét duplán vizionoztam.

(Ennek a botos világnak egyszer és mindenkorra vége. Központi ellátás lesz, hogy mindenhova egyformán jusson. Nincs szükség kereskedőre, anyuskám, meghal ez a szakma, nem is kár érte, magunk közt szólva nem tisztességes mesterség ez. A rendes ember csak nyomorog belőle. Anyuska se kapart össze semmit öregségére.)

Nem tisztességes? Akkor apád, nagyapád? És én is... én is, hisz mióta az eszem tudom, a pult mögött. Mi tetszik? Parancsoljon. Hozom már. Igenis kérem. Tessék a jövő héten befáradni. Mióta az eszem tudom. Még iskolás voltam, kisiskolás, alig vártam a szünidőt, nyitás előtt nyolcasokat locsoltam a padlóra. Azt a szót, hogy nincs, felejtse el, kislányom. Olyat a kuncaftnak nem mondunk, csak olyat, hogy holnap tessék benézni, vagy momentán kifogyott, de a hét végén kapunk árut. A kuncaft nem mehet ki rossz szájjal, az a legfontosabb. Mert holnap is be kell neki jönni, különben nem élünk meg.

És ha benne hagyták volna negyvennégyben, és nem kell mindent előlről kezdeni, igenis kapart volna valamit öregségére. Kibővíthette volna a házat, befedeti a verandát, a kertet felessel műveltetné. Most már persze kóceráj a bolt, özvegy Reis

Árminné rövidáru-kereskedése, te voltál az okos, papa, pedig hogy sirattam a fiatal éveidet, mennyi eszed volt teneked, hogy negyvenévesen elmentél meghalni.

Két lépcsőfokkal az elvadult kert fölött. A gang besüllyedt, vörös kőkockái sugarasan repedeztek. A repedésekben összegyűlt az utcai por, kerti homok, fésűből kirázott hajcsimbók. Azelőtt pénteken szoktak nagytakarítani. Erős lúgos vízzel mosták a követ, nyeles kefével súrolták, nagy puha rongyokkal szárították. Az anyósa csoszogott a bejáróasszony után. Nem bírok mán az öreg naccságával, nem gyűvök többet. A boltot nyolckor nyitották. A péntek piaci nap volt, délben se zártak be, ilyenkor vásároltak a tanyasiak, alig győzte egyedül a munkát, mert az inast nem engedte a kuncaftok közelébe. Szegény ura idejében segédet is tartottak, volt vagy öt szép évük, az anyósa és a sógornője varrták az ingeket, gatyákat, ők meg árulták. Jó barhetingek voltak, vászongatyák, a parasztok felírásra vitték, aratás után jöttek elszámolni. Megyünk összefeje, mondta az anyósa, mikor szélnek eresztette a segédet. Pedig nem szűkölködtek utána sem. A fiát kereskedelmibe járatta, hét végén libát vágattak a sakterral. Négyen voltak. Az még akkor is család, ha Béluska ritkán járt haza Pestről. Küldték utána a csomagot minden második héten. Sültet, baracklevárt, zsírba fagyasztott libamáját. Egymagára már baromfit se vágott. Ette, amit a volt Bukovitz vendéglőben adtak a jegyére.

És a házzal mi lesz?

(Eladja, anyuska. Mennyit ér ma egy ház? Pláne az ilyen ütött-kopott. Lesz belőle zsebpénze Pesten.)

Nekem mindig annyi pénzem volt, amennyit megkerestem. Benyúltam a kasszába, kivettem, ami kellett. Ha üres volt a kassa, üresen maradt a bukszám. Zsebpénz? Mint egy gyereklánynak? Már szegény apám boltjában is jutalékot kaptam. Sose volt zsebpénzem. Kiadagolt szülői irgalmaság. Arra én nem szorultam. Megyünk összefeje, mama. Előbb a segéd, aztán az inas, legvégén a kóceráj.

(A ház manapság nem érték. Akármikor elvehetik vagy beköltöztetnek valakit. A lakást is az állam osztja.)

A ház nem érték, a kereskedés nem szakma. Milyen világot hoztok ti ránk, Béluska?

(Majd meglátja, anyuska, hogy ezután minden másképp lesz. Nem lesznek gazdagok, de rongyos szegények se. Mindenki megél a munkájából. Igazságosabb világ lesz.)

Na igen... igen. De ha felajánlom az államnak a kócerájt, miből élek? Mert dolgozni mindenkinek kell. Hova menjek a hatvankét évemmel?

Kinyitotta a rézcsatos, barna ridiküljét, és szájával lefelé kiborította a konyhaasztalra. Gyászszegélyes zsebkendő, szegény Ármin halála óta csak ilyet használt. Gyűszűvel záródó apró varrodoboz, Béluska születésnap ajándéka. Ármin levéltárcája, kiszóródtak belőle a családi fényképek. Amatőr felvétel az anyósáról meg a kisiskolás Béluskáról. A szülei papundekli-vastag ovális esküvői képe. Szegény anyja mirtusszal, fűzött derékkal, a csokornyakkendő, óraláncos vőlegény mellett. Apát sámlira állították, hogy a rokonok később elmondhassák, micsoda fess ember volt ez a Josepovics Ede. Árminról egyetlen töredezett szélű képe maradt, azt is a bicikliigazolványból tépte ki. Igazából már nem látja maga előtt az arcát, csak az anyósa mondta mindig, olyan volt, mint egy indiai herceg. Milyen egy indiai herceg? Ármin tárcájában tartotta a papírpénzt is. De most csak egy húszforintost talált. A távirat biztosan kitelik belőle. A kócerájt államosították, gyere értem, anyus. Hat szó összesen, és persze a címzés meg a feladó. Mióta forintos világ van, nem adott fel táviratot. Talán marad kenyérre, tejre, amíg Béluska megérkezik. A tejet ugyan el is hagyhatja. Csak hát a megszokás. Semmi más étel nem hiányzott annyira, mint a tej. Mikor Szabóné bejelentette, hogy zsidónak nem ad több tejet, kiverte a melegség. Hogy akkor mi lesz most már övelük. Azután kerek esztendeig nem is láttak tejet.

(Anyuska, ne csináljon gondot a megélhetésből. Nálunk meglesz mindene, amire szüksége van. Koszt, kvártély, villany, gáz – ingyen. És anyuska is segíthet nekünk. Vigyáz Karcsira, néha megfőz, segít a takarításban, legalább nem unatkozik.)

Életemben se főztem. Megtanultam becsületből az egyszerűbb ételeket, de a háztartás anyósom gondja volt. Utáltam a konyhában vacakolni, időm se volt rá. Áruért utazni, alkudni, felhajtani mindent, ami kell, aztán szép szóval bebeszélni a vevőnek, hogy éppen erről a műselyemről álmódott. Este kinyitni a kasszát, és jó nagyot sóhajtani: hála neked, Istenem, ma se éltem hiába. Kenyeret keresni férfimódra. Nem lehet véletlen, hogy apám is, anyám is fiút várt. Gizából Géza, és milyen nehezen szoktam vissza a Gizikére. Anyámék később is úgy mondták: hogy megy a bolt, Gézukám? Hát, hol egy kicsit jobban, hol egy kicsit rosszabbul. De mindig kívágtuk magunkat valahogy. Csak negyvennégyben meg most. Elkapták a frakkomat, anya.

Csattant a zár a barna ridikülön.

Akkor a postára. Mielőtt kiteszi a falra, hogy ez a ház eladó, a kertet meg kell kapáltatni. Ebben az állapotában elijeszti a kuncaftokat. Jár ide a láb-szomszédjához valami Jóska bácsi, annak fog

szólni. És a napszám? Miből fizeti? Fölvágja a bőrét a hasa táján, onnan majd kihullik a sok aranypénz. Megmondta a járási ember: ezeknek még a bőre alatt is. A sezlont mégse adhatja el maga alól, azzal fog költözni. Az lesz a hozománya. A menyé titokban megvizitálja, hozott-e benne poloskát. Falusi szaga van az ócska díványnak, a szoknyáknak, ingblúzoknak meg öregasszonyszaga. Micsoda szagok ezek az ő szép fővárosi otthonában! Lavór? Jesszuskám! Lavórokat hordott ide, anyuska? És hova gondolja a mosogatóvájdingot, mikor ott a beépített mosogató hideg-meleg vízzel. Csak nem képzelem, hogy lavórban fog mosakodni? De bizony képzelem. Mert ő abban a fürdőkádban megszedül, elvágódik, soha többé épkezláb ember nem lesz. Otthon három részletben szokott tisztálkodni. Először megcsutakolja magát felülről deréig, aztán beleül a meleg vízbe, utoljára kiáztatja a lábát. Meddig tart az, Jesszuskám? Fél életét a fürdőszobában akarja eltölteni. Neki az semmiség, bő negyedóra, a fürdőkáddal viszont nem tud mit kezdeni. Hát a pirítóshoz kér egy kis teát? Teát? Ki nem állja. Pirítóst nem eszik a műfogsora miatt. Akkor mit? Tejeskávét szokott reggelire, vacsorára üres tejet. És a mosást hogy akarja? Mosdás után kimossa maga után a fehérneműt, ahogy szokta. Az jó lesz, csak várja meg, amíg ők hárman végigfürdenek, ne csöpögjön nyakukba a víz. Hét végén együtt főznek majd, igaz, anyuska? Hát... ha muszáj. Vagy inkább egyedül főzne? Főzne a rossebb. Utál kotyvasztani. Rendben van, ha ennyire utálja, ne segítsen. Csak hát a Béla azt mondta... Mit mondott a Béla? Hogy most már két asszony van a házban, annyira számított anyuskára. Na jó, hozza elő azt a zöldbabot. Jesszuskám, anyuska így pucolja a zöldbabot? És rántással csinálja? Ez valóságos hízókúra, ráadásul egészségtelen.

És ez a kisebb. Mert ha elmegy otthonról, pénz kell kérni villanyosra. És ha kiszakad a harisnyája, pénzt kell kérni harisnyára. És ha megkíván egy krémet... nem, arra már nem lehet pénzt kérni. Jönnek a hosszú, végesosincs éjszakák. A szomszéd szobából áhallatszik az izgatott suttogás. Neked kell megmondanod, a te anyád. Másnap Béluska megmondja. Sok torokreszeléssel, zavart mosolygással. Anyuskának elromlott az alvókája. El bizony. Öregasszony vagyok már, kisfiam, kevés alvással beérem. Na igen, de... Tudom. A villanyszámla. Majd vigyázok. Elüldögélek a sötétben. Azt nem akarom. Nem szeretném. És megint az izgatott suttogás: engem ne uszíts az anyám ellen.

Nem lesz az jó, Béluska, egyikünknek se. Öreg jószág maradjon a saját vackán.

(Az én feleségem nagyon rendes asszony. Engem se vegzál, Karcsit is szépen neveli. Nálunk nem hall hangos szót, anyuska.)

Mert te meg a fiad az övéi vagytok. Nem férkőzik közetek idegen.

(De hát anyuskának magyarázzam? Egész életében hátán cipelte az anyósát meg az öreglány sógornójét. Anyuskának se lehetett könnyű.)

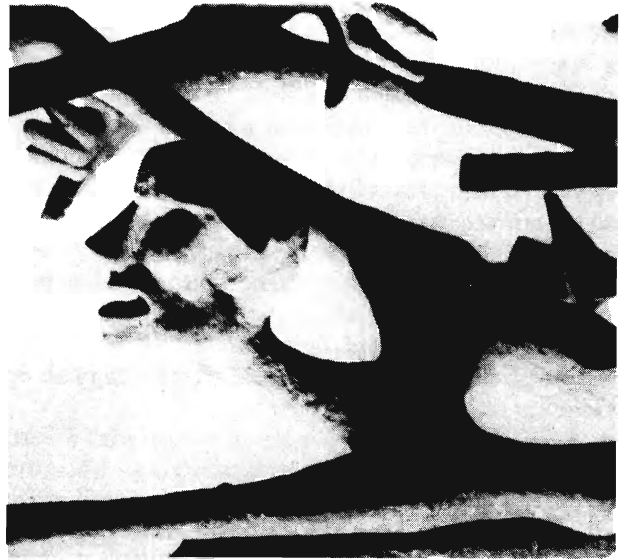
Nem cipeltem őket. Jöttek a maguk lábán, mindenkinek megvolt a beosztása, az egyik ezt csinálta, a másik azt. Egymás dolgába nem avatkoztunk, nem volt min veszekedni. Férfi nélkül éltünk, egymásra szorultunk. De én nálatok? Nem vagyunk összevalók, hiába. Nem is értem ezt a nagy rábeszélést. Hogy ilyen sürgős lett engem a fészkekből kiverni. Csak nem szégyelled oda-fönt Pesten az anyád falusi boltját? Lehet arról hallgatni is a többi nép előtt. Vagy mindent bele kell írni az önéletrajzba?

(Veszekedni éppen nem veszekedtek, de nagy-mama örökké morgott. És napokig tartó nagy hallgatásokra is emlékszem. Csupa fekete kendő, csupa szemrehányó pillantás.)

Nocsak. Rossz sorsod volt velünk? Én meg azt hittem, agyonkényeztet ez a három nő. Mind szívesen kisajátított volna. Szerencsére a lelki bajok ritkán jöttek elő, nem értünk rá megsértődni. Szakadásig dolgoztunk, de valahogy nem esett rossz. A boltot még most is elbírom. Csak a kert meg a ház, azokra nem jut az erőmből.

Nem sietett, de nem is botorkált. A faluban már úgyis elterjedt, hogy a Reis Árminnét leállamosították. Nyilván Szalontai rőföst meg Dobákné vegyesboltját is. Lehetett rá számítani, benne volt a levegőben. Mégis váratlanul érte, ütést érzett a mellében. De őt ne lássák se menekülni, se bele-rokkanni a bajba. Akkor se sírt, amikor az urát temették, akkor se, mikor a vasútállomásra hajtották őket.

Tempósan lépkedett végig a Kossuth Lajos utcán. Jöttek az ismerősök, köszöntek. Visszaköszönt. A Népház előtt Pobeda autó, idegen férfiak lödörögtek körülötte. A Herter cukrászda üvegajtáján kint volt a zárva tábla. Régóta nem látogatta Herteréket, pedig valamikor odavolt a krémesü-kért. Szalontaiék előtt kihúzódott a kocsiutra, van azoknak most elég bajuk, nincs szükségük bábészkodóra. Azért látta, hogy félig lehúzták a vasredőnyt. Nem nézett a piactér felé se, nem kíváncsi rá, mit csináltak a kócerájjal. Már a cégtáblát is leszedhették, amilyen sietős volt. Haladt tovább egyenes háttal, magasra tartott fejjel. A Hősök terén a katolikus templom, előtte merev haptákban az első világháborús katona. A templom túlsó oldalán volt a posta. Jól ismerte a cipóképű postásnét, a nagyanyja is tőle vásárolta a cernát, tudott a szüleiről, a testvéreiről, és ha dolga volt a postán, sorba vették az egész rokonságot. Most is végigkérdezte az anyját, a férjét, a gyerekeket, de a válaszokat nem nagyon értette. Csak ezután következett a távirat. A kócerájt államosították, jöhetsz értem: anyus. Inkább boltot írnék, mondta a postásné, olyan furcsa szó ez a kóceráj. Tudja mit,

Ilonka, törölje az egészet. Elég annyi, azonnal gyere értem: anyus. Hát elköltözik, Reis néni? Az lesz a vége. Szeret fönt Pesten? Nem én. Nem szeretek. Mennyit fizetek, Ilonkám?

(Mikor volt utoljára moziban, anyuska? Hát színházban? Pesten majd oda is eljár Karcsikával.)

Mi vagyok én? Kisiskolás? Nekem gyerekfilm való meg gyerekszínház? Vagy felvigyáznak kellek Karcsika mellé? Egyik szobában a gyerekek és az öregek, másik szobában a felnőttek? Oda tilos az öregasszonynak, mert ott beszélnek a komoly dolgokat. Politikát. Kenyérkeresetet.

(Ó, Pesten annyi a néznievaló. Már az is kész szó-rakozás, ha kísétnak Karcsikával a Margitszigetre. Vagy fogaskerekűvel fel a Svábhegyre. Szívják a jó levegőt, nézelődnek.)

El tudod te ezt képzelni, Béluska? Hogy én szívom a jó levegőt a Svábhegyen, és nézelődök? El lehet ezt rólam képzelni?

Akkor most újra végig a Kossuth Lajos utcán? Át a Hősök terén, Szalontaiékat kikerülve Herterek és a Népház előtt? Jövet megmutatta mindenkinek, hogy túlélte ezt is. Nem kapott szívrohamot, a guta se ütötte meg. Hirtelen befordult a néptelen Keszeg utcába. A lépésektől keményre döngölt ösvényen senkivel se találkozott. Három ilyen hal nevű utca vezetett a Köröshöz. A házak tövét kiverte a gaz, némelyik átszúrta a harisnyáját. Errefelé nem ültettek büdöskét a ház elé, lócát se állítottak a kapuhoz. Víziemberek laktak itt, nem földművelők. Valamikor a háború előtt járt utoljára a Keszeg utcában. A Körös felől szél támadt, telehordta az arcát homokkal, szájában is ropogtak a homokszemek. Micsoda goromba környék. A saját házára gondolt, arra, hogy élete javát a Kossuth Lajos utcában élte le és persze a piactéren. Hála neked, Istenem. Váratlanul bukkant elő a Körös egy csáléra épített ház mögül, szinte belepacskolt

a vízébe. Mintha a házból ömlött volna ki a lába elé. Menyasszony korában kézen fogva sétálgattak itt Árminnal. Zárás után a piactéren randevúztak a harmadik nyárfánál. Először mentek egymás mellett illedelmesen, ahogy a falusi erkölcs kívánta. Néha összesúrlódott a karjuk – véletlenül. De itt a Keszeg utcánál – és most az emlékekkel együtt Ármin arca is kitisztult – közelebb húzódtak egymáshoz. Ármin a kezét szorongatta, aztán a derekát. Ne, Ármin, nem szabad. Sötét bőre volt Árminnak, nagy, olajos barna szeme. Indiai herceg, szétálló sárga fogakkal.

Hagyd a fenébe őket, Gézuka.

Fölkapta a fejét a régi nevére. Kinek vagyok én Gézuka?

Ármin mókásan lebegett a sárga víz fölött. A szél belekapott fekete esőkabátjába, hosszúra nyújtotta zömök testét. Madárijesztő a vadkacsák ellen. Aztán összenyomódott megint, épp csak a feje búbja látszott ki a vízből.

Hagyjam a fenébe? Hisz még élek.

Mit törödsz velük? Nekik már nincs szükségük rád. Nekem kellesz egyedül.

És a távirat?

Miféle távirat?

Azonnal gyere értem: anyus.

Távirat. Nem múlik azon semmi.

Miket beszélsz? Pénzt adtam érte. Béluska szabadságot kér, levonatozik, átrendezik miattam a lakást.

Majd visszarendezik. Nagy dolog.

Mindig könnyelmű ember voltál. Sose gondoltál a holnapra.

Nem is volt holnapom.

Most már nekem sincs?

... Te tudod.

Hideg a víz?

Én nem érzem.

De én érzem. Sose bírtam a hideget.

Ármin felkapaszkodott egy hullám hátára, láthatatlan csizmáját belevágta az oldalába.

Elszalszod az alkalmat, Gézuka – kiabálta messziről. Ha igyekszel, még eléred a kezemet. Megkapaszkodhatsz benne.

Reisné tölcserő csinált a kezéből. Héé! Ármin! Ne menj még! Legalább addig várj, amíg végig-gondolom.

ANNA MARGIT /
»A sorsot nem
lehet előre
kitalálni...«*

SURÁNYIVERA UTOLSÓ BESZÉLGETÉSE
A FESZTOMŰVÉSZNŐVEL

KŐBÁNYAI JÁNOS FOTÓJA

KÉPÍRÓ UTCA 8

Azt a garniszállót mi fedeztük fel Ámossal. Ámos azt mondta, hogy lentről úgy néz ki, mintha egy műteremféle lenne a tetején. Felmentünk a sötétben a sokat koptatott lépcsőnkön, és felértünk

* Ez a beszélgetés annak az anyaggyűjtésnek a része, amellyel a *Múlt és Jövő* egy különszámában szeretne megemlékezni Ámos Imréről és Pap Károlyról. Most ezzel a töredékkal búcsúznak a régi és az új *Múlt és Jövő* munkatársától és barátjától, Anna Margittól.